

дуемое составителем статического расчета лабораторное испытание материалов: кирпича и прокладных каменных или бетонных плит – едва ли достигнут цели для кирпича, в следствии неоднородности и разного сопротивления отдельных камней-кирпичей. Если же стены барабана в нижней части, вследствие получающегося слишком большого давления для опилочного кирпича, сделать из обыкновенного кирпича как сказано в заключении расчета, то в следствии большого веса барабана в этом случае, расчетные нагрузки арок существенно изменяться и получится напряжение больше вычисленных (Лл. 5).

В виду вышеизложенного считаю для безопасности и прочности всего сооружения необходимым сделать разгрузные и тем более главные арки из тесанного камня вместо кирпича» [5, арк. 31] (Лл. 6).

Проект храму, як зазначається у документі, було замовлено видатному російському архітектору Володимиру Олександровичу Покровському. За його проектами збудовано 17 громадських будівель та пам'ятників малої архітектурної форми, а також 7 храмів. За роботу над Феодорівським собором (м. Пушкін, поблизу Петербурга) та собором св. Олександра Невського у Варшаві В.О. Покровський отримав орден св. Анни третього ступеню; званням професора були відзначені заслуги архітектора при будівництві храму-пам'ятника Святого Олексія в Лейпцизі; у 1907 р. Імператорська академія мистецтв обрала Володимира Олександровича академіком, а в 1913 р. він був удостоєний звання архітектора Найвищого двору [6; 7].

За архітектурним стилем проект церкви у Воздвиженському був дуже схожий із розробленим В.Покровським храмом Покрови Пресвятої Богородиці (збудований в 1906 р.) в Київській області, с. Пархомівка. Дослідники відносять цей храм до неоросійського стилю з елементами модерну [8].

На жаль, с. Воздвиженське не збагатилося новою святинею. Причини, які завадили будівництву, невідомі, можна робити лише припущення. Якщо проект храму розглядався у 1910 р., а всі підготовчі процедури затяглись, початок Першої світової війни, вірогідно, відклав це питання на невизначений термін. З'ясування причин і обставин цієї справи потребує подальших наукових пошуків.

ПОСИЛАННЯ

1. Неплюев Н. Воздвиженская школа – колыбель Трудового братства / Н. Неплюев. – СПб.: Паровая скоропечатня Я.И. Либмана, 1895. – 180 с.
2. Неплюев Н.Н. Трудовое братство и школы его / Н.Н. Неплюев – СПб.: Типография В. Тиханова, 1900. – 125 с.
3. Сайт Крестовоздвиженского храма села Воздвиженское. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vozdwj.church.ua>.
4. Зруйновані храми Сумщини. – Т 2. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://issuu.com/history.sumy/docs/>.
5. Держаний архів Чернігівської області, ф. 127, оп. 10, спр. 2150, 39 арк.
6. Покровский Владимир Александрович (архитектор). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://wiki2.org/ru/>.
7. Архитекторы Петербурга: Владимир Покровский. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.nrfmir.ru/en/content/>.
8. Церковь во имя Покрова Пресвятой Богородицы в селе Пархомовка (1903–1906). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://spzh.news/ru/istorija-i-kulytua/>.

Мирошниченко Н.А. Святини села Воздвиженское (конец XIX – начало XXI ст.)

Статья посвящена храмам села Воздвиженское, которые действовали с конца XIX века до нынешнего времени. В статье впервые публикуется документ о строительстве Трудовым братством нового каменного храма в с. Воздвиженское.

Ключевые слова: храм, Н.Н. Неплюев, с. Воздвиженское, Трудовое братство.

Miroshnychenko N.O. Shrines of the village of Vozdvizhenske (the end of XIX – the beginning of the 21st centuries)

The article is devoted to the temples of the village of Vozdvizhenske which acted since the end of the 19th century to present time. In the article the document about construction of the new stone temple by the Labour fraternity in the village of Vozdvizhenske for the first time published.

Key words: temple, M.M. Nepluiev, Vozdvizhenske, Labour fraternity.

24.03.2019 р.

УДК 392:502.175(477)(043.3)

А.О. Шевель

ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ НЕПЛЮЄВСЬКОГО БРАТСТВА

У статті подається аналіз природоохоронної діяльності Неплюєвського братства, становлення універсальї екологічної культури та традицій в Неплюєвському братстві, що стають інтеграційним механізмом формування буття людини в культурі і через культуру. Аналізуються природоохоронні чинники, що детермінують культуру буття братчиків. Визначається понятійно-категоріальний апарат культури буття людини як генерального простору людської життєдіяльності.

Ключові слова: екологія, екологічна культура, екологічні чинники, концепція стабільного розвитку суспільства, культура, природа, природоохоронна діяльність.

Однією з найгостріших задач, що постали сьогодні перед Україною, є проблема порятунку природи, що зумовлена передусім катастрофічним станом усіх екосистем (атмосфери, гідросфери, літосфери, біосфери). Вплив негативних чинників антропогенного походження на природне середовище сьогодні значно перевищує компенсаційні можливості біосфери. У свою чергу, суспільство йде «услід» за екологічними подіями, не випереджаючи їх, і реагує лише на наслідки у формі регіональних катастроф.

Економіка України, яка десятиліттями формувалася без урахування об'єктивних потреб та інтересів народу, належної оцінки екологічних можливостей окремих регіонів, стала однією з екологічно «найбрудніших». Вона перенасичена хімічними, металургійними, гірничорудними виробництвами із застарілими технологіями. Отруйним тягарем на природу України лягають забруднені пестицидами і отрутохімікатами, пересичені радіацією ґрунти і водойми. І це звичайно не весь перелік негативних факторів, які призвели до сучасної екологічної катастрофи.

Питання природоохоронної діяльності розглядають у своїх працях українські вчені: В. Андрущенко, Г. Балюк, Г. Білявський, О. Васюта, В. Вербицький, Т. Галушкіна, Т. Гардашук, М. Горін, Б. Данилишин, М. Демчишин, К. Дергачова, Є. Камінський, А. Качинський, М. Кисельов, О. Кіндратець, В. Крисаченко, А. Кудряченко, Л. Мельник, Г. Марушевський, Я. Мовчан, В. Мокрий, М. Ожелечко, С. Позняк, Л. Руденко, А. Сальнікова, С. Семенець, А. Сіленко, С. Степаненко, А. Толстоухов, О. Таріко, М. Хилько, І. Черваньов, С. Чумаченко, В. Шевчук, А. Яцик та ін.

Теоретичним фундаментом нашого дослідження є книга професора Л. Мельника «Машина часу» М.М. Неплюєва (Соціально-економічний аналіз) [3].

Будь-який процес містить у собі інформацію про минуле і майбутнє. Екологічна культура є процесом утворення нових цінностей, ставлення до світу природи як переосмислення екокультурного надбання наших предків. Майбутнє визначається теперішнім станом формування екологічної свідомості, екологічної культури і вибором шляху подальшого розвитку людства.

Системам зі складною організацією не можна нав'язати шлях розвитку. Наше завдання – дослідити і зрозуміти природні закономірності, тенденції розвитку системи, маючи на увазі, що таких шляхів розвитку може бути декілька. І навіть слабкий вплив на систему, правильно обраний у часовому та структурному плані, може сприяти її переходу на іншу траєкторію руху. Отже, синергетичний підхід до екологічних проблем та процесу екологічної інкультурації дає підстави стверджувати, що песимістичний прогноз загибелі нашої цивілізації разом зі знищенням природи – не єдиний можливий напрям еволюції. Альтернативний напрям розвитку, на думку багатьох сучасних науковців, може ґрунтуватися на ідеях концепції стабільного розвитку суспільства (Sustainable development), що передбачає скоординований еколого-соціально-економічний розвиток людства, створення стабільних умов життя для теперішнього і майбутнього поколінь таким чином, щоб якість життя, безпека людей, стан довкілля не мали тенденції погіршення, а соціальний прогрес ураховував потреби кожної людини [1, с. 297]. Вважаємо, що приклад життя Неплюєвського братства є першою в історії України спробою реалізації на практиці концепції стабільного розвитку суспільства.

Метою нашого дослідження є аналіз природоохоронної діяльності Неплюєвського братства.

У статті автор ставить перед собою завдання описати позитивні приклади природоохоронної діяльності в Неплюєвському братстві, проілюструвати соціальні і економічні успіхи Братства, що не порушували гармонії в природі.

Професор Л. Мельник наголошує, що Україна володіє колосальним людським і природним потенціалом, а працездатні українці спроможні створити щасливе життя для людей на основі суспільного прогресу, як їх великий попередник М.М. Неплюєв із усіма своїми послідовниками [3, с. 147]. Вважаємо, що екологічний порятунком України має

здійснюватися на основі знань та позитивних прикладів природоохоронної діяльності людини.

Для регуляції соціального життя, суспільних відносин суспільство не може обійтися без звернення до тих чи інших абсолютних утворень. Це ідеали, цінності, норми. Вони виконують функції еталонів поведінки і діяльності, а найголовніше – служать основою та обґрунтуванням рішень, оцінок, дій, до того ж останнім, або навіть остаточним обґрунтуванням. Саме ця функція вимагає, щоб ідеали, цінності і норми, про які йдеться, мали незаперечний і загальний характер, тобто були абсолютними [2, с. 23].

Досвід Неплюєвського братства є унікальним не тільки (а можливо, не стільки) своїми колосальними соціальними і економічними успіхами. Фактично на українській землі майже півстоліття у двох історичних епохах (при царизмі і після нього) в реальному житті реалізовувалися найсміливіші мрії про ідеальне суспільство. У Братстві швидкими темпами впроваджувалися найостанніші (на поточний момент часу) технічні досягнення людства: чорне і кольорове фото, телефон, електрика, трактор, радіо і т. п. Братчики отримували першокласну загальну, професійну (на рівні нинішнього бакалавра) і культурну (грали на музичних інструментах, співали, малювали, створювали літературні твори, грали в театрі та ін.) освіту. Вони отримували і чудовий фізичний розвиток (займалися гімнастикою, фізкультурними «втіхами» – так називали тоді спорт). Все це сприяло відмінному особистісному розвитку, формуванню лідерських та моральних якостей, здатності постійно генерувати інновації і т. д.

Приголомшують економічні успіхи Братства. Середня врожайність у його господарствах значно перевищувала показники інших господарств, розташованих навіть на більш родючих землях. За всю історію Братства не було неврожайів, чому сприяли багаторічні сівозміни (8-, 10- і 13-річні цикли) і висока культура ведення господарства, включаючи застосування прогресивних насінневих матеріалів, порід худоби, засобів механізації тощо. До 20-х років ХХ ст. господарство Братства фактично стало набувати контурів аграрно-промислового кластера за провідної ролі наукової селекції (виробництво генетичної інформації в формі нових сортів рослин і порід тварин).

У Братстві не робили спроб підкорення природи та спроб її експлуатації. Тут співпрацювали з природою на основі любові і синергетичного взаємного доповнення. На Всеросійській сільськогосподарській виставці (аналога ВДНГ радянських часів) у 1911 році братський маєток був нагороджений великою Золотою медаллю [3, с. 36].

Екологічні й економічні інтереси суспільства об'єктивні: між ними є як єдність, так і протилежність. Вони єдині, оскільки необхідно забезпечувати матеріальний добробут людей, але й протилежні за змістом, метою і методами їх досягнення. Екологічні інтереси ґрунтуються на біологічних законах розвитку. Їх мета – забезпечити якість навколишнього середовища. Без цієї умови людина просто не

може вижити як біологічна істота. Економічні ж інтереси відображають соціальні закони розвитку суспільства, і їх основна мета – задоволення матеріальних потреб людини шляхом експлуатації природних ресурсів. Слід також враховувати, що екологічні аспекти обов'язково присутні в усіх великомасштабних економічних заходах, і навіть тоді, коли вони не усвідомлюються.

Суперечності між економічними потребами суспільства і можливостями навколишнього середовища іноді досягають значної гостроти і можуть бути розв'язані лише шляхом оптимізації природокористування, зменшення антропогенного тиску на природу. Природа вже не в змозі нейтралізувати результати господарської діяльності суспільства.

Наведемо конкретні цифри і факти діяльності Братства. У 1929 році, незадовго до свого майже повного розгону, Воздвиженська артіль (перейменована в «Сільськогосподарську артіль ім. Жовтневої революції») складалася з 530 членів і мала найвищу агрокультуру, потужну господарську інфраструктуру. Вона включала в себе наступні складові: рілляництво (1000 га) з використанням новітньої техніки (у т. ч. 7 тракторів), луговодство (160 га), тваринництво з потужним племінним господарством, бджільництво (на 50 вуликів), садівництво (87 га), лісове господарство (330 га) з розплідником, лісопилний завод, цегельний завод (продуктивністю в 25 тис. шт. на добу), млин, торфозробки, заводи (виноробний і з переробки продукції тваринництва), індустриальні майстерні (ковальсько-слюсарну, теслярську, столярну, шевську), телефонну мережу, електростанцію з електромережею (освітлення і 12 електромоторів), готель, громадські столові, ясла, клуб [3, с. 38].

Чим глибше знайомишся з діяльністю непліювців, тим ясніше розумієш, що ніякого дива у вигляді окремо взятого передового методу не існувало. Підвищення продуктивності праці відбувалося на основі запровадження інновацій. Новації органічно входили до змісту будь-яких видів господарювання Братства упродовж усієї його півстолітньої історії. Вони народжувалися завжди, постійно змінюючи одна одну: великі і маленькі, «свої» і запозичені (ось де виявилася затребуваною регулярно отримувана періодика). Тут безглуздо було говорити про передовиків – вони були присутні скрізь. Бо все Братство на кілька кроків йшло попереду інших, жадібно вбираючи саме передове, що з'являлося у світі. Та й що могло бути головним для людей, які не вважали гроші основним мірилом успіху життя? Тільки творчість. А творчість – завжди пошук нового. Це означає, що на перший план виходить пошук засобів розв'язання суперечностей між економічним поступом і збереженням довкілля, досягнення повної збалансованості між цими сферами. Ігнорування цієї єдності, нехтування тим, що сама природа є основою людської життєдіяльності, – одна з ґносеологічних і діяльнісних причин екокризи, що настає. Ось чому теза про сутнісну єдність економіки і екології, або як вона реалізується у виробництві чи в інших формах діяльності лю-

дей, «є наріжним каменем, на якому будуватиметься вирішення проблем навколишнього середовища» [4, с. 162].

Так, економічне життя Братства концентрувалося навколо сільськогосподарського виробництва. І цілком можливо, що у 80-х або 90-х рр. XX ст. тут би сформувався технопарк, основу якого склали біотехнології. Іншим напрямком могло б стати виробництво екологічно орієнтованих технологій, наприклад, на основі біогазових установок. Не виключено, що цей куточок землі також став би центром розвитку та експорту екологічно орієнтованих великих і малих архітектурних рішень (зокрема, зеленого містобудування та квітництва – і те, й інше тут було представлено). Зрозуміло, це лише лінійна екстраполяція можливих історичних подій. Вона не дозволяє охарактеризувати віртуальні якісні зміни стану Братства. Воздвиженський феномен накопичував енергетичний та інформаційний потенціал, колосально збільшуючи різноманіття напрямків прояву творчої енергії. Тому не дивно, якщо б паростки Братства дали сходи у зовсім несподіваному напрямі – наприклад, виробництві засобів інформаційної медицини або створенні програмного продукту для комп'ютерів [3, с. 70].

Природа не тільки годувала і забезпечувала учасників Братства матеріальними благами, але і підживлювала їх інформаційно, обдаровуючи умінням сприймати гармонію і красу, почуттям оптимізму, відчуттям сили і впевненості, натхненням і творчим потенціалом. І люди відповідали їй взаємністю, облагороджуючи природні ландшафти та лісові угіддя. Зокрема, старий ліс, що прилягав до хутора Воздвиженський, був розчищений, перетворений у привабливий, тихий, мальовничий парк. Тут реалізовувався принцип, сформульований П.П. Бобровським у 1973 р.: «Все в природі – для людини, як і людина – для всього» [3, с. 79].

Непліювці не «підкорювали», а раділи природі, з вдячністю приймаючи і використовуючи всі її сили і блага. Так само із задоволенням, без надрику, запроваджувалися і будь-які інновації, що стали невід'ємною складовою трудового і побутового життя братчиків [3, с. 123].

У Братстві були закладені основи сталого природокористування (того, яке відповідає принципам сталого розвитку) [3, с. 134].

Провідна думка концепції скоординованого розвитку – взаємодія усіх верств населення, наукової й культурної спільноти у вирішенні найактуальнішої цивілізаційної проблеми: забезпечити якість життя людини і зберегти довкілля не тільки, як джерело ресурсів для майбутніх поколінь, а й як умову біологічного існування виду *Homo Sapiens* і духовного розвитку людської цивілізації. Для цього необхідні зміни ціннісних критеріїв якості життя людини: не кількісне зростання матеріальних статків, а повноцінний всебічний розвиток людської індивідуальності, розкриття інтелектуальних і творчих можливостей особистості, усвідомлення своєї ролі і місця в Універсумі, а, отже, – відповідальність за

продовження життя на планеті. Опанування екологічної культури, як провідної складової духовного розвитку, дає надію індивіду на повноцінну самоактуалізацію.

Будь-який процес містить у собі інформацію про минуле і майбутнє. Отже, екологічна культура є процесом утворення нових цінностей, ставлення до світу природи з переосмисленням екокультурного надбання наших предків. Майбутнє визначається теперішнім станом формування екологічної свідомості, екологічної культури, вибором шляху подальшого розвитку людства.

Таким чином, екологічні цінності являють собою систему категорій, норм та установок, які визначають відношення людини до природи та інших живих істот. Ці відношення містять у собі когнітивний, експресивний і оцінювальний фактори.

Цінності, проголошені у Неплюєвському братстві, залишаються актуальними і в умовах сьогодення та є ефективними регуляторами й чинниками людської діяльності, здатними вивести українське суспільство з екологічної кризи.

ПОСИЛАННЯ

1. Большак Л.І. Екологічна парадигма як принцип і основа розвитку екологічної культури і освіти / Л.І. Большак // Наукові записки КУТЕП. – 2011. – Вип. 10. – Серія: «Філософські науки». – С. 297–310.
2. Макутон П.Я. Світоглядні ідеали і цінності, їх місце і роль в культурі / П.Я. Макутон // Актуальні проблеми духовності: Збірник наукових праць / Криворізький державний пед. університет. – Кривий Ріг: І.В.І., 2002. – С. 19–29.
3. Мельник Л.Г. «Машина времени» Н.Н. Неплюева (Социально-экономический анализ): монография / Л.Г. Мельник. – Сумы: Университетская книга, 2018. – 368 с.
4. Урсул А.Д. Перспективы экоразвития / А.Д. Урсул. – М.: Наука, 1990. – 270 с.

Шевель А.А. Природоохранная деятельность Неплюевского братства

В статье дается анализ природоохранной деятельности Неплюевского братства, становление универсалий экологической культуры и традиций в Неплюевском братстве, которые становятся интеграционным механизмом формирования бытия человека в культуре и через культуру. Анализируются природоохранные факторы, детерминирующие культуру бытия братчиков. Определяется понятийно-категориальный аппарат культуры бытия как генерального пространства человеческой жизнедеятельности.

Ключевые слова: экология, экологическая культура, экологические факторы, концепция устойчивого развития общества, культура, природа, природоохранная деятельность.

Shevel A.O. Environmental protection activities of Nepliuiev brotherhood

The article provides an analysis of the environmental activities of the Nepliuiev brotherhood, the formation of universals of ecological culture and traditions in the Nepliuiev brotherhood, which become an integration mechanism for the formation of human being in culture and through culture; the analysis of environmental factors determining the culture of being of brothers is given; the conceptual-categorical apparatus of the culture of being and being of human culture as the general space of human activity is determined.

Key words: ecology, ecological culture, environmental factors, the concept of sustainable development of society, culture, nature, environmental activities.

02.03.2019 р.

УДК 94(977):37.091«1905/1907»

В.М. Крижанівський

ВИХОВАНЦІ ГЛУХІВСЬКОГО УЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ В ДОБУ РЕВОЛЮЦІЇ (1905–1907) ТА КОНСЕРВАТИВНОГО КУРСУ П. СТОЛИПІНА

У статті проаналізовано спроби захисту корпоративних та професійних прав вихованцями та випускниками Глухівського учительського інституту в роки Першої російської революції та епоху П. Столипіна.

Ключові слова: учительський інститут, університет, вихованці, інтернат, революція.

У радянську та пострадянську добу склалася певна історіографічна традиція осмислення участі вихованців Глухівського учительського інституту в суспільному русі епохи революційного піднесення (1905–1907) та доби консервативного курсу П. Столипіна. Незалежно від ідеологічних переконань істориків та краєзнавців найбільшу підтримку отримала думка, що заворушення в інституті 1905–1907 рр. були зумовлені політизацією вихованців, які ідентифікували себе з певними політичними силами (есерами, соціал-демократами, «спілчанами» тощо). Разом із тим, у фокус вивчення не потрапило питання захисту, вираження, реалізації вихованцями корпоративних, професійних інтересів, реформаторських проєктів у революційну та постреволюційну добу [4; 6; 7; 25; 26; 28; 30].

Спочатку доречно кілька слів сказати про елітарну касту «вчителів міських училищ», яку формували випускники учительських інститутів. На 1905 р. десять учительських інститутів Російської імперії за тридцять років випустили близько 3–4 тисяч вихованців, а ще 1500 осіб проходили поточний курс навчання. Варто відмітити престижність освітніх закладів такого типу, оскільки навчання в них давало можливість збіднілим дворянам, амбітним містянам та селянам зробити успішну чиновницьку кар'єру та матеріально забезпечити родину. Так, наприклад, випускник Глухівського учительського інституту 1901 р. С.І. Ключко-Жовнір згадував, що для його батька відправлення сина в учительський інститут було своєрідною спробою «вивести в люди», «зробити панком» [1, арк. 4–6].

Закономірно, що амбітна кількатисячна професійна спільнота (вихованці інститутів та вчителі міських училищ) мала репрезентувати свої інтереси в роки Першої загальноімперської революції. Зрозуміло, що вихованці Глухівського учительського інституту були органічною складовою цієї професійної групи.

Глухівський учительський інститут поступово втягувався в революційний вихор. Усе розпочалося із січневого (1905) самовбивства П. Боброва, що було підкріплене травневим бойкотом вранішньої та вечірньої молитви, служби в домовій церкві св. Дмитрія Ростовського. Утім інститут до осені 1905 р., порівняно з іншими середніми навчальними закладами Російської імперії, був клондай-